

Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek

"Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék..." (Vörösmarty Mihály)

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása havonta megjelenő kiadványa

**V. évfolyam 53. szám
2001 július**

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulásának tagszervezetei: a **II.** kerületi, **VI.** kerületi, **IX.** kerületi és **XI.** kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzatok, valamint az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén délután 17 órakor - hívtottan és hívatlanul mindenkit szeretettel vár klubdélutánjaira a Budapest V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe.

Az örmény hitvallásból

Július

"Hiszünk a Szentlélekben is; a nem teremtettben és tökéletesben, aki szólott a Törvényben és a prófétákban. Leszállt a Jordánra, az apostolok által tanított és a szentekben lakozott."

Az Atya szereti a Fiút, a Fiú szereti az Atyát, s ez a kölcsönös szeretet olyan erős, hogy megszemélyesedik, így áll előttünk a Szentháromság harmadik személye, a Szentlélek. Ő közvetít, Ő tölt be mindent.

A hitvallás röviden felsorolja a Szentírásból a Szentlélek működését. A legfontosabb, ami ránk is vonatkozik, ha úgy élünk, hogy Ő a szentekben lakozott, és lakik mind a mai napig és mindörökké. Hiszen az apostol is mondja: nem tudjátok, hogy a Szentlélek temploma vagytok?!

Dr. Sasvári László

Koszorúzás

Szép, derűs nap volt 2001. június 8-án. Délelőtt 11-órákor kezdődött az ünnepség a Budapest III. ker. Csetz János utca 2. számú háznál, amelyen a Honvédelmi Minisztérium, az Argentínai Nagykövetség, a Magyarok Világszövetségének vezető tisztségviselői, a Külügyi Hivatal, a volt és a leendő argentin nagykövet urak, valamint az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület képviselői és tagjai, a Csetz család ma Magyarországon élő rokonai, a Fodros utcai Angol-Német Tagozatos Általános Iskola népes diákcsoportja Bíró Andrásné igazgatóhelyettes vezetésével, más örmény szervezetek képviselői, az utca járókelői szép számmal vettek részt. Valamennyien azért, hogy megemlékezzenek **Csetz Jánosról**, az erdélyi, valamint örmény gyökerű székely, magyar és argentin hősről, születésének évfordulóján. Díszörség, forgalomkorlátozás, ünnepi hangulat.

Az argentin és magyar himnuszok elhangzása után elsőként *Horacio Antranik Chalian* argentin nagykövet úr, aki maga is örmény származású, Csetz tábornok argentinai aktivitását méltatta: hogyan vált az emigráns magyar menekült Argentína első számú katonai hőségévé. E

megtiszteltetést nem hadszíntéri hőstettekkel, hanem szervezőképességével érte el, mint pl. a Katonai Akadémia, a Térképészeti Hivatal, vagy a vasútépítés.

Homoki János államtitkár úr ismertette a hős tábornok teljes életútját, Magyarországon és Argentínában, kiemelve a 48-49-es szabadságharc erdélyi hadjáratában elért eredményeket.

Patrubány Miklós, a Magyarok Világszövetségének elnöke elsősorban a székely és az örmény gyökerekről beszélt, valamint arról a fogadtatásról, amelyben része volt, amikor Argentínában járt, a Czetz által alapított és ma is róla elnevezett Akadémián. Czetz János emléke ma is annyira él az argentin katonai berkekben, hogy az azonos gyökerű, maga is székely és erdélyi örmény elnököt szinte államfőnek kijáró tisztelettel fogadták, kalauzolták.

dr. Issekutz Sarolta a hős tábornokra emlékezve két dologra hívta fel a figyelmet. Az ott jelen lévő fiatalokhoz (a Fodros utcai Általános Iskola tanulóihoz) szólva kiemelte a múlt tisztelete, becsülete megőrzésének kötelezettségét, amelyből mindig erőt lehet meríteni.

Reményik Sándor Öröktűz c. verséből idézte:

Egy lángot adok, ápdold, add tovább. És gondozd híven.

A felnőttek, az egyének és a kis közösségek, civil szervezetek felelősségére is kitért. Ezzel kapcsolatban felolvasta Czetz Jánosnak *Szongott Kristófhoz* írott, igen elkeseredett hangvételű válaszlevelét. Szongott Kristóf, a szamosújvári középiskola tanára, az Armenia főszerkesztője, a magyarörmény közösség nevében a Millennium idején hazahívta az agg tábornokot, hogy vegyen részt az ezeréves megemlékező ünnepségsorozaton. Sajnos, az akkor már egészségileg megrokkant idős tábornok nem tudta vállalni a hazautazást. Az előadó kiemelte, sajnálatos módon Szongott Kristóf volt az egyetlen, aki hazahívó levelet küldött Czetz Jánosnak.

Tudni kell, hogy a Millenniumi ünnepségek idejében ő és Görgey voltak az utolsó élő 48-as tábornokok, Czetz Jánosról mégis megfeledkezett a hivatalos állami gépezet. Akkor egy kicsiny közösség gondolt csak az idős hősrre. Fontos, hogy az egyének és a civil közösségek is aktívan közreműködjenek saját hőseik emlékének ápolásában, ne várják azt kizárólagosan a hivatalos állami szervektől. *"Nincs nagyobb bűne a népnek, mint a nagyjai iránti hálátlanság!"*

Czetz János emlékének megőrzésével kapcsolatban fontos szerepet tölt be a mi egyesületünk is. Magyarországon és Erdélyben a *Sasi - Betegh* család, különösképpen Magyarországon *dr. Sasi Nagy Istvánné*, Argentínában pedig *vitész Ladányi Domonkos*. Ők pl. aktívan közreműködtek abban, hogy Gidófalva és Santo Tomé városok között testvérvárosi kapcsolat épülhetett ki, valamint abban, hogy Czetz János szülőháza kertjéből, valamint a piski és nagyszebeni csata színhelyéről származó erdélyi föld került Argentínába, Czetz János sírhelyébe. Megemlítendő, hogy a Sasi Nagy család több Czetz domborművet készíttetett és adományozott Argentínának, valamint szülőföldjének.

A Honvédelmi Minisztérium, az Argentin Nagykövetség és a Magyarok Világszövetsége koszorú után az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület részéről *dr. Issekutz Sarolta*, *Fancsali János*, a család részéről *dr. Sasi Nagy Istvánné* és *Sasi Nagy Pál* helyezték el az emlékezés koszorúját az emléktáblánál.

A koszorúzásokat követően az ünnepséget nagyon kedves, 48-as dalokból és versekből összeállított műsor zárta, amelyet a Fodros utcai Általános Iskola tanulói adtak, akik évek óta lelkes résztvevői a megemlékező ünnepségnek. Az egyesület könyvajándékokkal köszönte meg közreműködésüket.

Mint azt az emlékbeszédekből megtudtuk, az emléktábla az utóbbi években 1848-49-es kegyeleti helyként működik a III. kerületben, hiszen minden év március 15-én ide vonulnak ki az általános iskolák, hogy megemlékezzenek e dicső eseményről.

Az emléktáblát *Jengibarjan Mamikon* domborműve díszíti.

Részlet Czetz Jánosnak Szongott Kristófhoz írott leveléből.

"Buenos - Aires november 24. 1896.

T.cz. Szongott Kristóf úrnak, az "Armenia" szerkesztője és tulajdonosa Szamosújvártt.

Tisztelt Honfitársam és Barátom!

Utolsó, Szamosújvártt okt. 21-én kelt szíves levelére rögtön kívánok felelni, valamint annak tartalma igényli, teljesítvén egyszersmind szívem sugallatát is. - Fogadja valódi barátságos soraiért legforróbb hálámat! Mert csakugyan különös, hogy *ötven évi* hontalan vándorlás után *egyedül* egy nagyszellemű, munkához szokott hazafi emlékezzék meg a menekültről, in effigie Nagyszebenben felakasztott honvéd tábornokról...

Ki hitte volna 1848-49-ben, hogy a nagylelkű, minden érdemet gyorsan elismerő és talán némelykor túlzott szümpáthiával megtisztelő magyar nép, annak kormánya és képviselői egy ilyen alkalommal, mint a millenniumi ünnepség, ne emlékezzenek meg azokról, kik a független kormány eszméjéért vérüket ontották, állásukat, jövőjüket áldozták fel a haza oltárán - és irántuk még egy kegyeletes szóval vagy felhívással mutatta volna háláját? És íme mégis úgy történt! Mert ki nem tudja, ha kissé analizálja az 48/49-iki történeteket, hogy a mai állami állapotot csak is az akkori honvédsereg és vezérei áldozatkészségének, rendületlen hazaszeretetének köszönhetni? Kimutatván a bámuló világ előtt azt, hogy mire képes a magyar! És ez alkalommal az igazságszerető történetíró meg fogja mutatni, miszerint nagy eposzában az erdélyi hadseregnek ha nem is első, de a legfontosabb szerep jutott?..."

Tárlatlátogatás a Fűvészkertben

Június 26-án az Illés utcai oázisban húszan emlékezetes sétán vettünk részt az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szervezésében.

Wertán Zsolt igazi tárlatvezetést tartott a csodás kert és növényei, építményei, mint műtárgyak bemutatásával. Nemcsak szakértelmével, hanem jól ismert természet- és emberszeretetével ismét lenyűgözte a csoportot.

Az első magyar botanikus kert 230 éve a Nagyszombati Egyetemenél létesült. Kisvártatva az egyetem Budára költözött. A kert a mai Krisztina térnél volt, de sajnos, ismételten költözködni kellett.

József nádor tanácsára a Festetics család Üllői út és Illés utca közti 10 hektáros területén talált végleges helyet, de az épülő klinika a területének kétharmadát később elfoglalta. Még a tavat is bekebelezte, amelyben a kis Nemeceket megfürdették a híres regény szerint.

Sok jeles botanikusnak és lelkes kertésznek köszönhetően ma 7000 növény díszlik a kertben. Az ország, és a Botanikus Kert értékét is példásan segítő, "magyarrá vált" József nádor egy vörösmárvány emlékoszlopa és a kiváló botanikus polihisztor *Kitaibel Pál* - KÖBÖL ÖNTÖTT - szép, lányosarcú mellszobra előtt tisztelegtünk. Megtekintettük a "*Magyar fűvészkönyv*" szerzőinek: *Diószegi Sámuelnek* és *Fazekas Mihálynak* közös emlékoszlopát, valamint a híres igazgató, *Jurányi Lajos* emlékművét is. A területet és az üvegházakat jórészt bejártuk.

Virágzott többek között a gránátalma és az angyaltrombita. A Millenniumhoz már felépült pálmaház zöld oázisait és színpompás kígyóit kellő tisztelettel szemléltük. A termő szedermálnát és az üvegházak tarka kincseit is sorba üdvözlöttük, jóhangulatú együttlét, szép délelőtt volt, érdemes lesz néha visszatérni ide.

Egy tudós testvérpárról

...merthogy ilyenek manapság is vannak...

Murádin Jenőről, az erdélyi képzőművészet napszámósáról, magyar állami kitüntetése ürügyén

Március 15-e alkalmából az anyaország *Németh Lajos-díjjal* tüntette ki *Murádin Jenő* kolozsvári művészettörténészt, az Ion Andreescu Képzőművészeti Akadémia előadótanárát. A díjat a budapesti Iparművészeti Múzeumban rendezett ünnepségen *Rockenbauer Zoltán*, a nemzeti kulturális örökség minisztere adta át, aki ez alkalommal azt hangsúlyozta, hogy amikor a magyar művészetről beszélünk, egyre inkább és egyre fontosabb, hogy az egész nemzet művészetében gondolkodjunk.

Az "egész nemzet művészetében" azonban nem könnyű gondolkodni, hiszen a múlt századi határtologatások következtében az anyaországtól elszakított nemzetrészek művészete egészen sajátos módon, más-más hatások alatt és körülmények között alakult olyanná, amilyen.

Hogy az egyes területek művészete milyenné alakult? Ezt hosszú évtizedeken át még a szakberkekben sem tudták pontosan. Ha például Erdélyben művészgenerációk sora úgy nőtt fel, hogy a magyarországi művészeti vérkeringésből szinte teljes mértékben kimaradt, az anyaország tudomására viszont édes-kevés jutott az itteni művészek által elért eredményekről.

Ezért merem megkockáztatni azt a kijelentést, hogy ha nem lett volna néhány olyan megszállott művészettörténészünk, amilyen Murádin Jenő is, akkor az anyaország ma a művészet terén nemzetben gondolkodni egyszerűen képtelen lenne. Hiszen nem állnának rendelkezésére azok a forrásértékű munkák, amelyeket éppen ez a gárda tett le a nemzet asztalára, elvesztődtek volna azok a pótolhatatlan adatok, amelyeket ezek a művészettörténészek jegyeztek fel a jobb időkre várva.

Murádin pedig a megszállottak között is élenjáró. Afféle napszámosa ő a magyar és főképp az erdélyi magyar művészetnek, aki évtizedeken keresztül, hatalmas munkaerővel sokasított céduláin, cikkeiben, tanulmányaiban és könyveiben összegyűjtötte és (egyelőre részben) velünk is megismertette a tájainkon élő festők, grafikusok, szobrászok munkásságát.

Részletekig menően tisztázta a nagybányai festőtelep és - iskola történetét, az ott tanuló és alkotó művészek életútját, igazi kutatóra jellemző lankadatlansággal összegyűjtött valamennyi fennmaradt emlékfoszlányt. Ilyen szilánkokból rakosgatta össze a nagybányai mesterek és kismesterek életrajzát, s megszámlálhatatlan tanulmányban mutatta be sorsukat, munkásságukat.

Murádin Jenő és a nagymértékben segítségével-munkájával Miskolcon megjelent *Nagybánya Könyvek* tíz kötete után kevés újat mondhat bárki az erdélyi Barbizonról.

S ha már a segítséget említettem, azt is el kell mondanom, hogy Murádinnál segítőkészebb és önzetlenebb kutatóval ritkán találkoztam. A tudósnak az a fajtája ő, aki mindenkinek, mindenkor rendelkezésére áll hosszú évtizedek keserves kutatómunkájával összegyűjtött teljes dokumentációjával és tapasztalatával.

Klein Józsefről, a Ferenczy művész-családról, a Barabás Miklós céhről, Gy. Szabó Béláról, Nagy Istvánról, Maticska Jenőről, Gruzda Jánosról, Nagy Oszkáról, Kovács Zoltánról, Dömötör Gizelláról és Mund Hugóról írott monográfiái, számtalan művészünkéről megjelent pályaképei és tanulmányai mércét állítanak a hazai művészettörténészek és kutatók számára: a tudományosság, az alaposság, a megfontoltság és a higgadt értékelés mércéjét.

Tudatosítják annak a munkának a fontosságát, amelyet Murádin Jenő végzett és továbbra is végez, s amelynek eredményeképpen az erdélyi magyar művészetet teljes mértékben,

alkotókkal és művészeti iskolákkal együtt, feltérképezte és leírta. Annak érdekében, hogy amikor az "egész nemzet művészetéről beszélünk", azt a megtörténtek és a tények ismeretében tehesük meg.

Murádin Jenő munkásságával kapcsolatban ezek a gondolatok már rég megfogalmazódtak bennem, a kitüntetés csupán ürügy volt arra, hogy ezeket fennhangon is elmondhassam.

Végül csak ennyit tennék hozzá: a Murádinak teljes joggal járó elismerésnek csupán kis részét törleszti most az anyaország magas kitüntetése, a Németh Lajos-díj.

Mindenképpen gratulálunk hozzá, egészséget és további jó munkaerőt kívánunk neki!

Tibori Szabó Zoltán

(Utónyomás a SZABADSÁG 2001. március 17-i számából)

Murádin László kapta meg elsőként A Nyelvörzés Díját.

Vannak emberek, akiknek élete valamely intézmény életével kapcsolódik össze, mások maguk tekinthetők intézménynek. *Murádin László* kivétel is, példa is: az ő élete a munkájával, a foglalkozásával, a hivatásával kapcsolódott össze. Irigylésre méltó elsősorban munkájának tárgya miatt, ez ugyanis maga az anyanyelve, a magyar nyelv, az erdélyi magyar nyelv.

Főállásban ugyan, de mindig megalázóan szerény fizetésért, több mint négy évtizede az Akadémia Nyelvtudományi Intézetének főkutatója Kolozsváron. De több más intézménynek van oka és joga, hogy köszöntse az ünnepeket: az egyetemi tanszék, amelynek közvetlen munkatársa is volt fiatal korában, és meg is maradt körünkben nem a céhbéli szolidaritás, hanem a családi és baráti kötődés miatt, és mert mindannyiunk szerkesztője és korrektora is a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közleményekben*; több szerkesztőségnek, állandó nyelvművelő rovatával mégis leginkább a mindenkor kolozsvári napilapénak, most a *Szabadság*énak, amelynek bizonyára legkitartóbb és legmegbízhatóbb külső munkatársa; az *Erdélyi Múzeum-Egyesület*nek; lexikon-szerkesztőségeknek és könyvkiadóknak. És az *Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének*, a másik családnak.

Ha pedig a helyeket nézem, az erdélyi településeket: akkor nemcsak Harasztosnak volna oka ünnepelni Murádin Lászlót, mivel ott született; és nem is csak Kolozsvárnak, ahol él; és nem csupán iskolái színhelyének: Gyulafehérvárnak, Marosvásárhelynek; és nem csak Csíkszépvíznek, felesége falujának, ahol nyaranta otthon van, most mint egyetlen örmény származású lakosa a hajdani örmény fészeknek.

De otthon van abban a száznál is jóval több erdélyi és moldvai magyar faluban is, ahol nagy munkájának, *A romániai magyar nyelvjárások atlaszának* anyagát gyűjtötte. A magyar dialektológusok közül vitathatatlanul ő végezte a méreteiben legnagyobb és minőségében leghitelesebb adatgyűjtést, ő szerkesztette és szerkeszti a legnagyobb magyar nyelvi régió nyelvatlaszát: több mint háromezer térképlap, 11 kötet, ebből öt már megjelent a Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadásában. Kevesebbet beszélünk erről a kitűnő munkáról, noha értéke és nagysága méltó párjává teszi az *Erdélyi magyar szótörténeti tárnak*. És ez nem a múlt, vagy még nem a múlt, hanem az erdélyi jelen élő nyelvi gazdagsága.

Sorolhatnám hosszasan fontos, főként nyelvjárási tanulmányainak változatos témáit, valamint nyelvművelő köteteit. Ritkán volt és van alkalma arra, hogy tanárként is tanítson, de olvasóközönsége nagy, mindannyiunkénál nagyobb, így hatása is bizonyára a legszélesebb körű. Tudom róla, hogy soha nem vonzotta, különösképpen nem is érdekelte a hivatalos elismerés, a cím és a rang, amely sokakat csábít és rabul ejt, sem a politika. Fontosabbnak tartotta és tartja a baráti gesztusokat, a mindennapi élet nyugalmát és apró örömeit, elégtételeit. Az elismerés mégsem hiányzott, a szakmabeliek elismerése és barátsága, a nyelvjáráskutatók *Csúry Bálint - emlékérmé*. És a barátok, kollégák és kolléganők mindig

őszinte vonzódása Murádin László emberi egyéniségéhez. Dolgozik, jön-megy, jár közöttünk, most gyakran Budapesten is, láthatóan otthon van ebben a nem mindig barátságos világban.

Rég tervezzük az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségében, hogy díjat alapítunk, Előbb a *Nyelvrontás* megbélyegző díját adtuk ki néhány évvel ezelőtt (erre továbbra is sokan rászolgálnának). Most a *Nyelvörzés Díját* elsőként és nem véletlenül, éppen Murádin Lászlónak nyújtjuk át 70. születésnapján. Az ő személye fémjelzi magát a díjat is; ez nem a céhbeltiek elismerése (az AESZ, ugyanis maga az erdélyi anyanyelvi mozgalom), és a továbbiakban sem okvetlenül a céhbeltieknek szánjuk. Csak olyanoknak, akik - céhen kívül vagy céhen belül - életüket tették föl az anyanyelv, a magyar nyelv szolgálatára. (...)

Péntek János

(Megjelent az Édes Anyanyelvünk XIII. évfolyamának 1. számában,
(Utánnnyomás a Szabadság 2001. április 28-i számából)

Bogot köt, csomót köt

Mi a neve a kötélén, madzagon hurkolva kötött csomónak?

A levélben feltett kérdés vitatéma volt egy kolozsvári és egy csíkszeredai illetőségű személy között. Mielőtt azonban válaszolnánk a kérdésre, szükséges hangsúlyoznunk, hogy az elnevezésekben nemcsak táji különbségek vannak, hanem határvonalat lehet és kell húzni a tájnyelvi, a szélesebb körben használt és értett "népies", valamint az irodalmi szintre emelkedett köznyelvi kifejezések között.

A székely beszédben és a vele szomszédos mezőségi nyelvjárás keleti felében általánosan a bog szó jelöli a fogalmat; bog van a fában, bogot kötnek a zsebkendőre, a madzagra (spárgára), a cernára, a cipőfűzőre, illetőleg kioldja a bogot az, aki **kibogozza**.

A **bog** szót az Értelmező Kéziszótár országosan ismert "népies" stílus - minősítéssel szótározza, ám a bogoz szót már irodalminak tartja, főleg ebben az átvitt értelemben: '(a kérdést) megoldani igyekszik'. A **bog** (és a göcs) szó átvitt értelme ugyanis: 'bonyodalom, szövevény', miként a megoldandó feladatnak sok ága-boga is lehet.

A Szilágyságban a fenti bog szónak magashangú párja él, a **bög (böök)**. Ezt a változatot tájszóként értelmezzük, de már szélesebb körben használt "népies" szó, a nálunk Szatmár környékén élő **göb**, mely a szilágysági **bög** szónak hangátvetéses alakváltozata.

Kolozsvár szomszédságában, a mezőségi nyelvjárás nyugati felében, továbbá Aranyosszéken a zsinigre, zsebkendőre **göcsöt kötnek**, s **göcs** van a fában is. A göcs tájszó, miként származékai, a **göcsös, göcsöz** is.

A vele etimológiailag összefüggő szóalak a **görcs**. A **görcs** 'csomó, bog' értelemben - így használják a szót pl. Domokoson, Magyardécsén és néhány érmelléki és Arad környéki faluban - már nem táji, hanem "népies" stílus - minősítést kap. Így lehet egy dudoros, csomós ág, fa: **göcsörtös**.

Persze, a **görcs** szónak, a fenti alapjelentéséből kiindulva, számos, elvont jelentésárnyalata is alakult. Az izmok hirtelen és akaratlan (fájdalmas) összehúzódása kapcsán mondjuk: **Görcsöt kapott a lába**.

A makacsul kitartó, szívós magatartás is lehet **görcsös**. **Görcsösen ragaszkodik a nézeteihez** - jelentjük ki.

Miként a **bog** mellett a **bög**, a **göcs** szónak is van hangátvetéses alakváltozata; ilyen a Kalotaszegen használt **csög**. Mondanom sem kell, hogy a **csög** tájszó. Érdekes, hogy nálunk csupán a Bánságban, a bánsági magyar nyelvjárásokban élnek a fenti értelemben is

irodalminak tartott **csomó** szóval. Itt nem **bog, bög, (görcs) göcs, csög**, hanem **csomó** van a kötélen, a fonalon. Ezt a szót találjuk ebben a kifejezésben is: **gordiuszi csomó**.

Az irodalmi nyelv szerint **csomó** a neve minden laza anyagban, élő szervezet szöveteiben megkeményedett résznek: **csomó** van a fában és **csomó** lehet a rántásban, és **csomók** lehetnek az embernek a nyakán... A **csomó** jelentésköre a továbbiakban erősen kibővült. A kérdésnek sok ága-boga van, most talán ne fejtegetsük.

Nem kell azonban lebecsülnünk a nyelvtörténet vonatkozásában a **göb** és **gob** alakpárt sem, gondoljunk csak arra, hogy egy nazális járulékhang gyakori betoldásával keletkezett a **gömb** és a **gomb**, a **gömböc** és a **gombóc** szavunk; mindegyikük elég nagy "csomó".

Murádin László

Otthonról - haza

Wertán Zsolt: Emlékek a 2000. évi körutazásról 2. rész

Kerestelek (Cristelec), Feneketlen tó. Nemrég még fürödtek benne, mára a vízi növényzet benőtte.

Szilágysomlyó (Simleu Silvaniei). Átmegyünk a Krasznán, előnyös fekvésű település: dombkoszorú öleli. Hasonlatos a Cenk és a dombvonulatok által dédelgetett Brassóéhoz, csak kisebbek a méretek. A Báthoriak a XIV. században jelentek meg Somlyón.. Báthori Istvánt máig nagyon szeretik a lengyelek. Lengyel mondás: "vagy meg sem született volna, de ha már megszületett, nem kellett volna meghaljon". Krakkói síremlékén (a Wawel híres Zsigmond-templomában, amely a lengyel királyok koronázó- és temetkezőhelye) állandóan friss virág díszel.

Dr. Mártonffy István vezet fel lépcsőkön és szerpentes emelkedőn a dombocskán álló szilágysomlyói katolikus templomhoz. A lengyel király apja, Báthori István vajda alapította. 1532-ben épült. Az 1600-as törökdúláskor a hajó leégett, de a gótikus szentély megmaradt.

Medve Sándor építőmester 1666-ban a hajót barokk stílusban építi újra. Barokk főoltárán - a Varjú család adománya - Szt. Péter és Szt. Pál álló szobra. Szt. István és Szt. László szobrát oldalra helyezték. A főoltár alatt üresen tátongó kriptát fedezték fel. Kőből faragott reneszánsz oldalajtó. Az oltármutatón lengyel szöveg. Megvan még a XVI. századi eredeti nagyharang, repedt állapotban. A szentély gótikus boltozatán a hevederek szép hálómintát nyújtanak.

A templomdombon az emlékmű felállítását a hatóság még nem engedélyezte, pedig lényegében saját telek. Egyelőre még a templomban van elhelyezve, esetleg később majd sikerül felállítani. Itt minden szeptember utolsó vasárnapját érintően megrendezik a "Báthori napok"-at, s ez egyben a szilágysomlyói magyarságnak is ünnepe. A tágabb környéken, mondhatni egész Észak-Erdélyben is ez az egyetlen templom, amely katolikus kézen maradt a reformáció elterjedésekor. A kolozsvári Szt. Mihály templom például akkoriban unitárius lett, a freskókat bemeszelték. Később Mártonffy István püspök úr visszaszerezte. A restaurálásakor, amikor a falfestést leszedték, kikapart szemű szentek képeire bukkantak.

Dr. Mártonffy István említi, hogy 1739-ben egyik őse, Mártonffy Kristóf érdemeiért Mária Teréziától nemességet kapott, de nagy összeget is kellett fizetnie (később láttuk nemesi levelét is, Christophoro Mártonffy...). Szamosújvárott született a szépapja, míg dédapja és nagyapja már itt, Szilágysomlyón. Nagyapja, *Dr. Mártonffy Lajos* geológus, egyetemi végzése után a Szamosújvár-i Örmény Katolikus Gimnáziumban lett tanár. "Nos hát, fiatalon elkerült Szamosújvárra, ahol meglátni és megszeretni egy kicsi fekete örmény leánykát, Merza Gabriellát, hát az egy percbe tellett - és ott nősült meg. Négy gyerek lett és nagyapám sajnos 1910-ben vakbélperforációban meghalt. Akkor a család beköltözött Kolozsvárra a Merza nagyanyám rokonságához. Merza Gyula pápai lovag lett, Merza Lajos szintén potentát

volt Kolozsváron és amikor apám befejezte az egyetemet, akkor visszajött Szilágysomlyóra, az ősi fészekbe. Elhelyezkedett az első unokatestvérénél és ott is szintén egy percre tellett, míg az első unokatestvére lányába beleszeretett és elvette és úgy kerültem aztán én is erre a vidékre..." - meséli Mártonffy István.

A templom oldalán kétnyelvű márványtábla; "*In memoriam Báthory István 1533-1586 Erdély fejedelme, Lengyelország királya – Principele Transilvaniei, Regele Poloniei - Báthory Alapítvány 1993*" Megkoszorúztuk az emléktáblát, Himnusz, Szózat. A koszorúkat mindig beviszik a missziós kereszthez, nehogy eltűnjenek. Lementünk a Mártonffy házhoz: a volt Rákóczi u. 16-ba. Falán márványtábla: "*Itt élt Dr. Mártonffy István 1895-1966 - Mindenki orvosa*" Jelen utcanév: Str. Simion Barnutiu.

A túloldalon áll, kissé odébb, a névadó szobra: "Simion Barnutiu 1808-1864 a 48-as szabadságharc hőse" - minden csak nézőpont kérdése, nem igaz?

Fatornácós ház, virágoskerttel, benne Mártonffy emlékszoba. Zsúfolva van eredeti bútorzattal és édesapja személyes könyveivel, tárgyaival, ifjúkori festményeivel. Kórházigazgató 1940-től. Sajnos az orvosi eszközöknek csak a töredéke maradt meg, mivel magánrendelőjét 1952-ben államosították, így a kórházban gyógyított tovább, míg 1966-ban Teremtőjéhez költözött. A szilágysomlyói vár, inkább várkastély, nem volt nagy erősség. Sarkain négy bástyájából mára kettő maradt. A bástya kapuívének zárókövére kettős címert faragtak: a sárkányfogas Báthori címert a Bebek címerrel együtt. Fölöttük, körbefoglalt évszám: 1597. A kőkaput egy súlyos teherrel megrakott teherautó óvatlan vezetője jól megrongálta, ezért aládúcolták. Az épületnek sok tágas pincéje volt, számszerint 19, amelyek Báthory Zsófia kézfogójánál igencsak hasznosnak bizonyultak, a sok finom étket innen hordták fel a vendégseregnek. A lepusztult részen I. Világháborús emlékmű áll. A háború végén ez még magyar város volt. Márványba vésték a nyolcvanegynéhány szilágysomlyói hősi halott nevét, köztük románokat is. Argyilánnal kezdődött a névsor, voltak magyar zsidók is. Kevés eredményt hozott a hosszas kutatómunka a hősök kilétét illetően.

Visszaindulunk Kolozsvár irányába. Báthori Kolozsvárott iskolát alapított, amikor már lengyel király is volt. 1578-ban például a vilniuszi jezsuita kollégiumot alakította át és emelte egyetemi rangra. Ezt később róla nevezték el. Lengyelországban több iskola és egyetem viseli nevét. A legnagyobb lengyel óceánjáró úgyszintén. Manapság pedig, az önálló litván köztársaságban a lengyel kisebbség hosszú ideig küzdött, hogy Báthori István maradjon az egyetem névadója, így végül az átkeresztelést sikerült megakadályozni. Fura tagja a híres családnak Báthori Erzsébet, a csejtei grófné, róla elmondhatjuk, hogy ő volt az igazi Drakula. A kegyetlenkedések vádja alól végtére is felmentették, mégis várfogságra ítélték, elmebeteg ott halt meg.

A Meszes hegy szerpentinjein felfelé küszködik a busz. Több helyen útépités. Lefelé a szélesebb, olaszok által újjáépített, jó úton kanyargunk.

Alsóegregy (Romanasi). A kanyarban piciny, boronafalú, zindelyezett orthodox fakápolna. Elhagyjuk Szilágys megyét.

Dávid Gyula (Kolozsvár) és *Veress Zoltán* erdélyi író (Stockholm) szerkesztésében az Erdély Kövei könyvsorozat évente egy kötettel kedveskedik az olvasóközönségnek. A 10. kötet frissen jelent meg: "HATÁRTALAN HAZÁBAN" címmel. Ezredfordulós töprengések: riportkönyv 15 közéleti személyiség gondolataival. Két tagtársunk, Bányai Károlyné és Károly is részt vesz a munkában és a terjesztésben. Lelkiismerettel ajánljuk mindenkinek az Erdélyi Könyv Egylet - EKE köteteit.

A Millenniumi fenyves erdőcske látszik felettünk a dombon, ahogy elkezdjük **3-ik barangoló napunkat**. 1896-ban minden itteni falu telepített ezeralahány luc-csemetéből álló fenyvest. **Szászfenesnél** 1660-ban II. Rákóczi György vesztes csatát vívott a szultán seregével. Erdélyt 1687-ben szállták meg a császári csapatok, majd a Leopoldi Diplomával 1690-ben Lipót császár megszüntette a fejedelemséget. **Kolozsmonostort** I. Béla alapította 1061-63-ban.

Kővári László írta 1866-ban: "E hatalmas apátság úgy látszik a fejérvári püspökségnek nem vala ínyére, mivelhogy a pápa kitűnő kiváltságokkal látta el. Honnan Adorján püspök dandárját felüté (1181-1202), az apáturat fogságra hurcolá... a monostort szintén megrohanta, a pápától nyert kiváltságait tűzbe, a királytól nyerteket vízbe hányatá." A kolozsmonostori templomot a görögkatolikusok kapták. Most, néhány éve megmaradt és "templommá idomított" szentélyét a katolikusok visszaszerezték, rendbehozták, amiért "Európa Nostra" díjat kaptak. A Feleki tetőn, ahol a híres, nagy, fehér gömbkövek találhatóak, volt az 1942-es határ.

A Mezőségen járunk, többszáz négyzetkilométeres területen van itt sófelhalmozódás. Igen sokáig el tudná a világot látni... Szindi kőfejtő: mészkövet nyernek. Balra a Mezőség dimbesdombos vidéke. Szemben Torda városa. A Tordai Hasadék feletti plató, a Dobogó, sok víznyelővel.

Torda (Turda). Már a rómaiak bányászták a sót, Egy cohors vigyázta az értékes lelőhelyet. (Egy légió tíz cohorsból állt, egy cohors átlagban 350-400 katonát jelentett - *a szerk.*)

Sok művészi emlék, kőbe vésett írástörök, tárgy maradt hátra. A tatárok 1242-ben elpusztítják. Újra-telepítés, kedvezmények. A tordai gótikus templomban tartott országgyűlésen mondták ki a világon először a vallásszabadságot. *Dávid Ferenc*: "A hit Isten ajándéka, tehát ne szóljon abba bele senki, mindenki szabadon gyakorolhassa a magáét."

A rómaiak által művelt bányaterületek régen beomlottak, helyükön víztükör.

A tordai sóbányákban a munkát 1932-ben beszüntették, mert féltő volt, hogy városrészek beszakadhatnak. A só 15 millió éve keletkezett, feketének látszik. Oldhatatlan anyagokat, homokot, iszapot hordott be az eső, a patakok vize. A bánya látogatható, légúti betegek kezelését végzik benne. Sóvirág lerakódások. Az óriási méretű, harangbúra alakú Mária Terézia akna tetején lévő "erkély"-ről élvezzük a visszhangot: énekelünk, kurjongatunk. A "géphely"-en kereszt alakú járomgerendázattal hajtották a bányalovak körbe a csörlődobot, amellyel a kitermelt 25-40 kg súlyú kősó tömböket felhúzták. A lépcsős fejtésfronton 25-30 cm mély árkocsokat csákányoztak és ebbe ékeket feszítettek. A műszak előtt a "gyülekező helyen" várták össze egymást. Kiosztottak nekik 1-1 font fagyút és mécses. Leszállás előtt a kápolnában Szt. Borbála védelméért fohászkodtak. A Mária Terézia akna 80 méter mély, aljánál 70 m széles. E hatalmas üreg 120 év alatt mélyült ekkorára. Időközben a Rudolf aknában is megkezdődött a termelés: valamivel alacsonyabb, de jóval terjedelmesebb, kissé hosszúkás, koporsófedél alakú. Ebben már nem csupán kézi szerszámokkal folyt a termelés, hanem például réselő gépekkel is. Váltásonként 100-120 sóvágó dolgozott, igen gyenge fénynél. Sós vízszivárgás-képződmények: sóvirág, sócseppkő, makaróni, szalma. Egy-két év alatt keletkeznek, de rövid életűek, saját picisúlyuk le-leszakítja őket.

Többször átfutunk a Maros fölött.

A Mezőség: 19 ezer négyzetkilométer, a síkságot részben az Aranyos, részben a Szamos alakította. A Kisküküllő völgye borvidék.

A szászlakta vidék itt kezdődik (noha majdnem mindnyájan elmenekültek már).

Balázsfalvánál (Blaj) a görögkatolikusok kaptak területet.

Dicsőszentmárton (Tirnaveni, Martinskirch) a Monarchia idején Alsóküküllő vármegye központja volt. Árva Bethlen Kata a közelben, **Bonyhán** (Bahnea) született. **Balázstelke** (Blajel), felfelé iparkodunk a kanyargós úton, majd le **Medgyes** (Medias, Mediasch) városába. (Medgyes volt az erdélyi szőlőművelés egyik központja, 1146-ban alapították, 1495-ben már városi joga volt. Itt jelentek meg a lengyel követek 1576-ban, hogy Báthori Istvánnal közöljék a királyválasztás eredményét és meghívják a lengyel trónra. A szabadságharc alatt Bem 1849 március 10-én szabadította fel - *a szerk. megjegyzései*).

A Nagyküküllő völgyében Medgyes, Beszterce, Brassó, Nagyszeben, Szászsebes és Szászrégen, ahova annak idején Németalföldről és Németországból toboroztak betelepülőket. A gyönyörű fiatornyos templomtorony megdőlt. Az ívben futó középkori téglavárfalat

eltakarják a hozzá ragasztott sorházak. Ahogy a busszal körbemegyünk, kedves látványt nyújt. Négy kaputornya volt és hármás védőfal övezte.

(folytatjuk)

Helyesbítés

Júniusi számunkba *Wertán Zsolt* erdélyi úti beszámolójába hiba került: egyrészt **Jegenye** helység nevét tévesen Legenyének írtuk. Elnézést kérünk a szerzőtől és olvasóinktól, valamint, természetesen Jegenye lakosaitól. A másik hiba egy költő nevének és a verscímnek hibás idézése volt. Valójában *Szilágyi István Kő hull apadó kútba...* című művéről volt szó - a tévedésért ugyancsak elnézést kérünk minden érintettől.

Tóth Rózsa kiállításának megnyitója **– gyermekrajz kiállítás -** **Dr. Benedek Katalin művészettörténész beszéde**

2001. június 12-én 17 órakor nyílt meg *dr. Tóth Rózsa* grafikus, magyarörmény művész önálló tárlata a Budapest I. kerület Fő utca 28. szám alatti kiállító teremben, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület rendezésében. A mintegy 64 alkotásból álló tárlat igen széles spektrumban mutatta be a sokoldalú művész munkásságát, grafikáktól, fafaragásoktól kezdve a linómetszeteken keresztül a pasztell- és olajfestményekig.

Érdekességként megemlíthetjük, hogy minden kép a művész saját, egyedi faragású kereteiben került a kiállító terem falaira. A kiállítás bevezetőjét *dr. Issekutz Sarolta* tartotta, a szakmai megnyitót *dr. Benedek Katalin* művészettörténész feladata volt (lásd beszámolóink további részében).

Ezután a bemutatkozó beszélgetésben megismerhette közösségünk az igen szerény, meleg tekintetű, pozitív kisugárzású művészt.

Az estet *Várady Mária* Reményik- és Kányádi-versekkel, *Szilvay Ingrid* erdélyi örmény és székely dalokkal színesítette, s tette igazán hangulatossá, bensőségessé.

A kiállítás megnyitásával egy időben hirdették ki a gyermekrajz verseny eredményét. Az oldalteremben kiállításra kerültek a díjnyertes alkotások. A zsűri úgy döntött, hogy több kategóriában hirdetett győzteseket.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület által a magyarörmény közösség aprajafiatalsága részére meghirdetett "*Mit jelent számomra Szent István és országa, a keresztény magyar államiság 1000 esztendeje*" című rajzpályázat díjazottjai:

"8 évesek" kategória: *Kopeczky Flórián*, Erdőkertes

"9 évesek" kategória: *Incze Nóra*, Sepsiszentgyörgy

"10 évesek" kategória: *Kopeczky Krisztián*, Erdőkertes

"11 évesek" kategória: *Tóth Eszter Mária*, Szeged

"12 évesek" kategória: *Incze Réka*, Sepsiszentgyörgy

"13 évesek" kategória: *Szilvay Kristóf*, Szentendre

"14 évesek" kategória: *Fancsali Gergő*, Budaörs

"18 évesek" kategória: *Szentpétery Annamária*, Csíkszereda.

Az okleveleket és könyvjutalmakat átadtuk, illetve eljuttattuk a nyerteseknek, akiknek ezúton is gratulálunk.

Köszönetet mondunk egyúttal a Budapest Főváros Önkormányzata Kisebbségi, Emberi Jogi és Vallásügyi Bizottságának, valamint a Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulásának, hogy támogatták kiállítási programunk eme gyöngyszemének megvalósítását.

Dr. Benedek Katalin művészettörténész megnyitó előadása

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves Barátaink, Rokonaink!

Talán furcsán hangzik, ha ebben, az immár örménymagyarra vált teremben *dr. Tóth Rózsa* szegedi művésztanárt régi ismerősként köszöntjük.

Hiszen még nem is beszélgettünk vele sem általános, sem személyes, sem sorskérdésekről, az itt látható sokszínű, eleven alkotói skáláról mit sem tudtunk, mégis már megérezhettük, hogy velünk gondolkodó, közülünk való ember tárlatát üdvözölhetjük a mai napon.

Az igényesen összeállított és szerkesztett Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek hasábjain ugyanis hónapról-hónapra beavattak bennünket vendégünk képileg megjelenített olvasás élményeibe, szellemi és lelki hangulatába.

A *Wass Albert "Te és a világ"* című könyvének olvasása közben, idézetek kíséretében megfogalmazott, finom vonalrajzú reflexiók felfedték kiállítónk belső világát.

Lényeges, hogy mely részletek szólítanak fel a halasztást nem tűrő alkotói folyamatra. Tárlatunk főszereplője a teljes keresztényi emberi lét mellett voksol, a nemzet, a család, a hit, a hagyományok megőrzése és ápolása ad témát képzeletének. De az ember és természet szoros és elszakíthatatlan együvé tartozása is nyújt számára megörökíteni valót.

Hogy mennyire így van ez, arról a falakon látható, számszerűségében is imponáló művek sora győz meg leghitelesebben. Grafikailag előadva, olajjal, akvarellal festve, fába faragva, linóleumba metszve tárja eléink életét, kapcsolatát a hittel, vagy például viszonyulását *Ady Endre* verseihez.

Tóth Rózsa minden technikára fogékony. Jó érzékkel megtalálja közülük a mondanivalóhoz legmegfelelőbbet alkalmazhatót, illetve más-más technikát használva egy és ugyanaz a téma árnyaltabbá válik, a hangsúlyok áthelyeződnek.

A fában ősiség, állandóság és lelkiség honol, különösen, ha erezetét, csomóit is a kifejezés szolgálatába állítja ihletett megmunkálójá.

A művész nő szentképei, a család tartalomkörébe vonható munkái eme nemes anyag által tovább gazdagodnak.

Őt a nyugalom, harmónia, az örök és igaz értékek inspirálják, szerencsére a káosz, a rombolás nem hozzák lázba fantáziáját, nem telepít pusztító bombákat képzőművészetünk amúgy süppedékes talajába.

Ez ma külön érdem.

Tóth Rózsa elsősorban grafikus, úgy is mondhatnám, nemzetközi magyarörmény grafikus, hiszen 1979 óta jegyzik nevét. A dán királynő kiadója háromszor adta ki munkáit az év 10 legszebb színes grafikája között.

Olaszországban, s német kiadványokban számos alkalommal találkozhattak műveivel, de Európa több nagyvárosának múzeuma, állami és magángyűjtemények is őriznek szép példányokat.

Rendületlenül dolgozik, s "ami hamis a világban, nem fogamzik meg őbenne." Mi itt szemtanúi lehetünk Tóth Rózsa kivételes sokoldalúságának, "összegző emlékeiből", - ahogyan bemutatkozását aposztrofálja - a művekből kicsendülő hitvallásának.

Most néhány hétre megosztja velünk, szétosztja közöttünk munkálkodásának java termését, amelyet megbecsüléssel, szeretettel és köszönettel fogadunk.

Én is köszönöm és kérem, tekintsek meg a kiállítást.

2001. június 12.

Benedek Katalin

Keresztúry Dezső
Emberként élni

Hajó és balsorsod napjai,
Égtáj s évszak divatjai közt
Megmaradsz annak,
Ami lehetsz, egészen,
Kifosztva is épen,
Lélek a lélektelenségben,
Úgy leszel ember, igazi.

Emléknapok 1848/49

+ GYERTYÁNYFFY FERENC, *bobdai* - honvéd százados * 1827. Vargyas, - + 1849. júl. 5.
Hősi halált hal a Sepsiszentgyörgy melletti Eprestetón vívott ütközetben.
Gudenus: 151; - Bona: K/243; Ö-H.

ISSEKUTZ ZSIGMOND, *erzsébetvárosi* - honvédhuszár főhadnagy * 1830. (Rác-)Ittebe,
Torontál m., - + 1900. júl. 1., Budapest.
Gudenus: 179. - Bona: H/II-104; - Ö-H. t/20.

+ KISS ERNŐ, *eleméri és ittebei* - honvéd altábornagy * 1799. júl. 13. Temesvár, - + 1849.
okt. 6. Arad.
Aradon golyó általi halálra ítélik és kivézzik.
Gudenus: 217 . - Bona: T/369; - Ö-H.

+ KÖVÉR VINCE, *rétháti* - szolgabíró *1821. júl. 19.; - + 1848. okt. 22. Kisfalud
Meggyilkolták a felkelő románok a kisfaludi határban.
Gudenus: 255.

+ SZARUKÁN JÁNOS - gerillacsapat főhadnagya *? - +1849. júl.13.
Főhadnagyként hősi halált halt a román felkelőkkel vívott harcokban Marisel és Funtinella
között
Bona: H/III-234; - Ö-H. t/37.

Július születői-halottai

dr. PATTANTYÚS ÁBRAHÁM DEZSŐ - miniszterelnök, pénzügyminiszter, országgyűlési
képviselő, ügyvéd - * 1875 július 10., Debrecen - + 1973 július 25., Budapest - a Farkasréti
temetőben nyugszik

dr. ISSEKUTZ BÉLA - akadémikus, gyógyszerész professzor Szegeden, majd Budapesten
* 1886, Kőhalom -+ 1979, Budapest

DÁVID ANTAL IVÁN - szerkesztő, író, újságíró

* 1913 július 30., Kézdivásárhely - + 1988 július 26., Budapest

Dr. Gajzágó Aladár
Petőfi utolsó órái

A Gajzágó család történetének megírásához szükséges irodalom kutatása közben rátaláltam *ifj. Gajzágó László* dési felgymnazista tanuló (a későbbi utolsó magyar alispán Szolnok-Doboka megyében) *Petőfi Sándor* életrajzával foglalkozó irodalomtörténeti dolgozatára, amit az Országos Széchényi Könyvtár könyv alakban őriz. Az 1884-ben írott dolgozatában a szerző több hazai forrásra hivatkozik, többek között *Zilahy Károlyra*, akinek 1864-ben jelent meg a nagy költő életével foglalkozó munkája.

Ugyanakkor kezembe került *Lengyel József* ezredorvos levele, amit a Vasárnapi Újságnak írt, s azt 1860. augusztus 25-i számában a lap leközölte.

Lengyel, mint beosztott orvos jelen volt a segesvári ütközetben.

Miután már hosszabb ideje folyik a Petőfi sorsával kapcsolatos találgatás, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnökének a kérésére ezt az írást közreadom.

Lengyel József személyes ismeretségben volt Petőfi Sándorral, őt a harc idején az első pillanattól az utolsóig szemmel tartotta, így levele hitelesnek vehető. Petőfi 1849. július 30-án Székelykeresztúron aludt. Bem tábornok már úton volt Segesvár felé, ahol Lüders orosz tábornok állt 18 ezer emberrel és 46 ágyúval. Petőfi Bem tábornokot Héjasfalván érte utól.

A magyar sereg Fehéregyháza határában állomásozott, a helység 1848-ban romokba került.

Itt július 31-én Bem a 8 ágyú egyikéből reggel 9 órakor tüzet nyitott és az első golyó Iszajatyin orosz tábornokot halálra sebezte.

Petőfi őrnagy a tüzelés után a löhatáron kívül egy sütőkemencén ült, ahonnan többször eltávozott, majd visszatért és figyelte a harc kimenetelét és a táj szépségét, valamint érdeklődéssel nézte, miként szedik össze a székely szekeresek a nem messze becsapódott golyókat.

Délután 4 órakor a csata öldöklőbbé vált. Ekkor látta Lengyel, amint Petőfi a sebesültek közt elhaladt Fehéregyháza irányába és a patak hídjának karfájához dőlt s ott mintegy 30 percig állt. Tőle mintegy 200 lépésnyire működött egy 6 fontos ágyú, mely lőtte az országút mellett felsorakozott orosz lovasságot, amely nagy veszteséget szenvedett.

Az oroszok vizonozták a tüzet és Petőfitől mintegy 30 lépésnyire fűrődött a földbe egy golyó. A felszálló portól hosszú ideig törölgette a költő zubbonyával a szemét. Ezt követően elsietett a hídról s az oroszok helyéhez közeledett, de közben megállt s hátát a falu kapujának támasztotta, s gondolataiba elmélyedt. Még a csakhamar keletkezett iszonyú zsvaj, ordítás, valamint a nagy tüzelés sem zavarta, s még arra sem felelt a mellette elhaladó ezredorvosnak: "mi a baj, őrnagy?"

Közben a huszárság mind elfutott, a tüzerek otthagyták ágyúikat és a gyalogság egy részével az erdőbe menekültek. Lengyelék az országúton menekültek, utánuk a két ezrednyi, hosszú nyelű lándzsával felszerelt orosz lovaskatona. Az orvosék valahogy kijutottak a faluból s látták, hogy amíg a két ezred támadott, egy harmadik ezred a Küküllő partja mellett halad felfelé egyenes vonalban, s amikor már fél mérföldre hagyta Fehéregyházát, jobbra fordultak és egyenes szegletet képezve igyekeztek átvágni az országutat s ezzel a menekülést megakadályozták.

A magyar lovasság nagy részének még volt ideje e körön kívül menekülni, de a gyalogságból csak az menekülhetett, aki tartalékba volt állítva. Akik a körben voltak, azokat bekerítették és 60-70 sebesült kivételével mindannyian elestek.

Petőfi gyalog volt, így a körben bent maradt! ...

Mint írja Lengyel ezredorvos, ő egy dombra ért és Petőfit vélte felfedezni; "élénken emlékszem, amint fedetlen fővel, széteresztett ingnyakkal, lengő zubbonyával futni láttam."

Ennyit írt az orvos, amit saját szemével látott.

Ezt így fejezte ki Lengyel ezredorvos levelében s még egy váratlant is megemlített. "Ennyi mindez, amit Petőfi utolsó perceiről tudok. Ezen tölem hallottakat beszéltek el nejjének is, ki azon év telén B. I. társaságában idáig utazást tett, s miután ennyit hallott, megnyugodott benne, s innen visszatért." S amint írja Lengyel József, hogy a helyet is meg akarta mutatni (mármint a sírhelyet - szerző) ... de, "... de a nálunk töltött nap kellemes változatai, a kedves kis nőt annyira elfoglalák s igénybe vették, hogy ezt tőle nem is várhatnám."

De nézzük Petőfi sorsát mások szájából! 1860 nyarán a Székelyföldön utazó *Thaly Kálmán*nak egy szárhegyi szekeres mesélte a következőket. A szekeres részt vett, mint huszár, a segesvári csatában és ismerte Petőfit. Neki egy társa mondta, hogy két kozák rárohant, de segítségére nem lehetett, ő maga is alig menekült el.

Ugyancsak Thaly Kálmán említi egy segesvári polgárt, akivel beszélt is. Ez a személy részt vett az elesettek temetésében s látott a mellén átszúrt, szőke szakállú és bajuszú embert, zsebeiből kiforgatott írásokkal. Teste az úttól fölfelé a hegy lejtőjén feküdt.

Lengyel tudósítása is egyezik. Ő az esemény után *G. Heydte* tábornokkal találkozott és Petőfiről érdeklődött. Heydte rendezte a halottak eltakarítását a harctéren. Nagyon jól emlékezett egy hegyes szakállú szőke emberre, aki az országút szélén, mellébe kapott dzsidaszúrástól elesve feküdt, s akinek nadrágzsebéből egy csomó összeírt papír hullott ki.

Lengyel és Heydte pontosan emlékezett. Lengyel arra a pontra, ahol Petőfit futva látta, Heydte pedig arra a pontra, ahol az említett személyt holtan fekvé látta. A kettő közötti távolság még a 100 métert sem haladta meg. Heydte biztos volt benne, hogy Petőfi 134 elhullott társával a fehéregyházi határ felső felén fekszik, az északról lefutó patak martjára ásott közös sírban, amit Gajzágó László dr. gr. Haller-féle honvédsírnak említi.

Salgótarján, 2001. május 4.

Dr. Gajzágó Aladár

Júniusi számunkban az I. és II. világháborúban hősi halált haltak közül sajnálatosan kimaradt *Zuboly*, azaz *dr. Bányai Elemér* főhadnagy neve, aki Szamosújvárott született 1873-ban és az Uzsoki szorosban esett el 1915-ben. Erre figyelmeztetett levelében *Spányi Balázné* Budapestről, a figyelmeztetést köszönjük. Zubolyról amúgy a legkevésbé sem feledkezünk meg, bizonyíték erre 2000. szeptemberi számunk, amely egy előző Klubest (a júliusi) témáját idézi fel *dr. Nagy Károly* előadásával és *Füst Milán* Zubolyról írott soraival.

Másik levélírónk új, lényeges információval szolgált: a II. világháború hősi halottja volt *Nagy Tibor Árpád*, a levélíró *Nagy Emma Kornélia* édesapja.

Nagy Tibor Árpád 1903-ban született Székelyudvarhelyen, édesanyja neve Száva Emma. Hősi halált halt 1944 szeptember 17-én, amikor a gyergyószentmiklósi utcai harcokban szuronnyal átdöfték. A székely határőrségben harcolt futár, felderítő lovas beosztással. Két leánya, az akkor 13 éves Nagy Júlia, valamint 11 éves Nagy Kornélia, a levélíró, hadiárvákként nőttek fel.

A továbbiakban örmény származású háborús hőseink között Nagy Tibor Árpád nevét is tisztelettel megőrizzük, a tájékoztatást köszönjük.

Utánnnyomás az Arménia, 1892. áprilisi számából (eredeti helyesírással)

Wolff Gábor **(1811-1892)**

A magyar gyógyszerészet nesztorát, a növénytan egyik hivatott művelőjét és a hazai örménység egyik nem jelentéktelen fiát vesztette el Wolff Gáborban, kinek nevét elismeréssel említették a botánikusok, személyét pedig - polgári erényeiért - tisztelettel vették körül azok, kik közt élt, kikkel érintkezett.

A Wolff család a beköltözéskor 'Kál' (Gál: Farkas) örmény nevet viselt; de a család azon ágát, mely Köhalomban telepedett le, a szászok rendszeresen csak Wolff-nak nevezték. A család másik ága megtartotta a 'Gál' nevet; tehát a Gál és Wolff: egy család.

Wolff Gábor született 1811. ápril. 7.-én Köhalomban; atyja Wolff Bogdán köhalmi nagykereskedő, anyja KáringécZ Zsuzsánna volt. Testvérei: W. Antal udvarhelyi kereskedő, Dr. W. József erzsébetvárosi főorvos, W. Alajos Nagy-Küküllő megye tiszti ügyésze és W. Zsuzsánna mind elhunytak; csak Wolff János kolozsvári gyógyszerész van még életben.

Két évet (1820-22) töltött a brassói katonai nevelőintézetben; a gymnasiumot szintén Brassóban (1822-26) tanulta. Gyakornokoskodott Fogarason Ungár József gyógytárában (1827); gyógyszerészi oklevelet nyert Pesten 1834-ben; önálló gyógyszerész lett 1840-ben, ugyanis ekkor vásárolta meg öccsével, Jánossal a kolozsvári Schmidt Ádám-féle gyógyszerertárt.

Nőül vette 1842-ben Lukács Lujzát (Nagy-Váradról), Lukács György jelenlegi belügyminiszteri államtitkár egyik nővérét. 1848-49-ben, mint jó hazafi, nemcsak pénzzel, de vérrel is áldozott a hazának. 1856-ban 52 pályázó közül ő nyert jogot arra, hogy Tordán a második gyógyszerertárt felállíthassa, melyet azon évben meg is nyitott.

Kora ifjúságától kezdve kiváló előszeretettel foglalkozott ugyan a természettudományokkal, de legkedvencebb tárgyai mégis a növény- és rovartan voltak. Folytonosan tanult és buvárkodott; mint botánikus lett híressé. Fáradhatatlan floristicus volt; szerencsés fölfedezéseivel és kutatásaival Kolozsvár és Torda flóráját Európa legérdekesebb pontjaivá tette. A növénytudósok több növényt neveztek el az ő tisztelt nevérol, mely így halhatatlanná lett!

Érdemei elismeréssel találkoztak. 1846-ban a kir. magy. "Természettud. Társulat" - 1848-ban a stettini "Entomologischer Verein", - 1849-ben a nagyszebeni "Siebenb. Verein für Naturwissenschaften", - 1858-ban a bécsi "K.k. zoolog.-botan. Gesellschaft" tagjává és 1859-ben a bécsi "K.k. geolog. Reichsanstalt" levelező tagjává választotta.

Őszinte barátság köteléke fűzte a boldogult *dr. Haynald Lajos* kalocsai érseket Wolff Gáborhoz, kivel levelezésben is állott; a nagynevű bíbornok még erdélyi püspök korában ismerkedett meg Wolffal. A nyolczvanas évek elején kongresszusra gyűltek össze Magyarország pénzügyintézeteinek igazgatói Budapesten; Wolff Gábor is felment. A fővárosban volt az egyház büszkesége: Haynald is. E sorok írója volt az a szerencsés, ki Wolffot Haynaldhoz felvezette. Igazán megható volt a két botánikus találkozása: meghatva egymás nyakába borultak, megcsókolták egymást és hosszasan átölelkezve maradtak ...

Mint tordai gyógyszerész, a közügyek körül kifejtett önzetlen buzgalmával közbizalmat és osztatlan becsülést vívott ki magának. Tagja volt Torda-Aranyos vármegye bizottságának, valamint Torda város képviselőtestületének is. Huszonöt évig volt igazgatója Torda legrégebb pénzügyintézetének: a mostani virágzó "Tordai kisegítő-takarékpénztár részvénytársulat"-nak;

tisztét kiváló odaadással és szakértelemmel viselte. Múlt év aug. havában tartották meg a részvényesek fényes ünnepélyek közt 25 éves igazgatói jubileumát. Ekkor leplezték le olajfestésű arczképét is, mely most az intézet helyiségét díszíti. - Mint buzgó gazdája a "Torda-Aranyosmegyei gazdasági egyesület"-nek, megteremtette az egyesület gyümölcsfaiskoláját, mely jó hírnévre emelkedett.

Meg kell még emlékezni nagyszerű és sok ezer példányt számláló herbariumáról. Ez képezte boldogultnak egyik nagy gyönyörűségét; bármint csalogatták s bármit is ígértek érte: nem akart megválni ezen eszményi kincsétől, mit egy hosszú életem át gyűjtött, - hanem azt fiának Dr. Wolff Gyula tordai gyógyszerésznek hagyományozta.

Meghalt 1892. ján. 29.-én 81 éves korában. Halála általános, mély részvétet keltett; ravatalát koszorúözön borította. A szomorú családon kívül a "Tordai kiségitő-takarékpénztár" - és a "Torda-Aranyosmegyei gazd. Egyesület" külön-külön gyászjelentést adtak.

Sok tanulságot meríthet a előre törekvő ifjú nemzedék a tulságig szerény Wolff Gábor hasznos életéből, kinek önzetlensége utolérhetetlen és becsületessége szeplőtelen volt!

Bárány János

Szamosújvártól Bécsig

A Fővárosi Örmény Klub 2001. június 21. napján tartott találkozásának műsora: *Szamosújvártól Bécsig, az örménykatolikusok nyomában.*

A meghirdetett előadás megkezdése előtt a klub háziasszonya megemlékezett arról, hogy mit jelent számunkra az Országgyűlés által, május 8-án elfogadott 2001. évi XVII. törvény, az ország szabadsága visszaszerzésének jelentőségéről és a magyar szabadság napjáról, amelynek szövegét fel is olvasta.

"...1991. június 19-én az utolsó szovjet katona is elhagyta a Magyar Köztársaság területét, így az ország népe minden idegen erőtől függetlenül és minden korlátozástól mentesen maga tartja kezében saját sorsát. Szabadságunk visszaszerzésével valóra vált a Zrínyiek és Thököly, a Rákócziak és Kossuth, forradalmaink és szabadságharcaink hőseinek és velük a magyar nép egészének álma.

Az Országgyűlés attól a meggyőződéstől indítva, hogy szuverenitásunk visszaszerzésével és a magyar nép százados szabadságvágya valósággá válásával a nemzet a legnagyobb értéknek: a szabadságnak jutott ismét a birtokába, az Országgyűlés az ország szuverenitása visszaszerzésének emlékét és jelentőségét törvényben örökíti meg.

1991. június 19-ének, az utolsó idegen megszálló katona hazánkból történt eltávozása napjának emlékére június 19-ét nemzeti emléknapra nyilvánítja.

Szabadságharcaink vívmányának, a kivívott szabadságnak tiszteletére június hó utolsó szombatját a magyar szabadság napjává nyilvánítja. "

A májusi jogszabályalkotás másik nagy eredménye, hogy megszületett az oktatási miniszter 16/2001. (V.25.) OM rendelete, amellyel újra indul az ember-, erkölcs- és vallásismeret szakirányú továbbképzési szakképzés, meghatározott követelményeknek megfelelően, azaz a jövőben képeznek olyan oktatókat, akik - bár ötven évnyi szünetelés után - újra kezdik a témákban oktatni a fiatalokat.

Háziasszonyunk ezt követően felolvasta *Heltai Jenő: Szabadság* című csodálatos versét, amelyet az EÖGY 1999. júniusi számában már megjelentettünk.

Ezek után kezdődött *Tutsek János* diavetítéses előadása. Sajnos, írásban nem lehet visszaadni azt a bensőséges hangulatot, amelyet Tutsek János előadása, képes visszaemlékezése a klubban jelenlévő hallgatóság számára teremtett. Hasonló volt az érzésünk, mint amikor a 2000. évi konferencián *Kruzsnyiczky Keller Rozália* szamosújvári visszaemlékezéseit hallgattuk.

Nem egyszerűen bemutatták, hogy ez, vagy az a ház kié volt, mikor épült, stb. Ezen előadások hallgatása során megelevenedett az idő, a múlt: az épületek, az utcák, a piac, az iskola, a templom. Úgy elevenedett meg, hogy magunk is benne voltunk. Az adott épületet nem kívülről láttuk, hanem belülről kifelé néztünk. Szinte magunk is ott ültünk a fiúiskola ebédlőjének hosszú asztala mellett, amikor vacsorára terítettek, egyik végén a lányok, a másik végén a fiúk. Együtt rúgtuk a labdát képzeletben *Diarián* atyával, aki maga is focizott, reverendában, így könnyebben elrejthette a labdát; vagy éppen együtt csúszkáltunk a Szt. Péter domb havas oldalában.

Természetesen örültünk a szép diafelvételeknek is, mert szinte minden jelentős házat láthattunk. Akik már jártak Szamosújváron, azoknak e képek az élmények felelevenítését jelentették, akik pedig még soha, azok számára az érdeklődés felkeltésére szolgáltak.

Erzsébetváros értelemszerűen már csak mint fotózás tárgya jelenhetett meg, hiszen e városban előadónk fiatal korában nem élt. Az utazás Erdélyből - Szamosújvártól - Budapesten át Bécsig tartott, ahol a Mechitarista kolostor templomának csodálatos oltárképét nézhettük utolsó felvillanásként.

Illetve mégsem. Tutsek János levezetésekként néhány "családi" felvétellel ajándékozott meg bennünket. Bemutatott néhány csodálatos felvételt egy fecske-család életéből. A család az ablakával szemben rakott fészket, így némi türelemmel és szerencsével olyan pillanatokat tudott megörökíteni, hogy a képekre bármely természetfotós büszke lehetne.

Bevették Buda Várát!

Június 29, péntek, 10.00

A támadók - szamosújvári és gyergyószentmiklósi csapatok - megérkeznek a Viziváros felől a Budai vár keleti lejtőjéhez. Kapitányuk, *Aján Gerő* siófoki illetőségű hadvezér döntő rohamot vezényel a Halászbástya lépcsőinek bevetelésére. Neki külön erőt ad, hogy a terepet régóta kikémlelte már, ugyanis a Bástya alatt járt gimnáziumba annakidején. A csapatok hősiiesen megküzdnek a 130 lépcsőfokkal és máris a Nagyboldogasszony templom tövében állnak, további rohamra készen.

Június 29, péntek, 10.15

Némi előkészületek után - amikor is a sereg GH-felelőse kifizeti a belépti díjat - következik a behatolás a templomba. Kiderül, hogy eredetileg a budai németek egyháza volt, Mária-templomnak hívták, majd 1541-től a török lefoglalta saját maga számára és 145 éven át kékre festett belsővel Szulejmán Szultán Dzsámi volt a neve. A keresztény felszabadítás után szegényesen helyreállították, míg aztán a 19. század végén *Schulek Frigyes* megnagyobbította, tornyát megmagasította, azaz kialakította a jelenlegi formát, amely igen híven utánozza a valódi, gótikus építészetet. "Mátyás templom"-nak csak a köznyelv, a megszokás becézi, de vannak külföldiek, akik mindig ezt az elnevezést hallván, néha "Szent Mátyás" templomot mondanak.

Június 29, péntek 10.45

Az Aján Gerő vezette hódító sereg újult erővel vág neki a becserkésző útnak, ezúttal délnek veszi az irányt, hogy bevegye a Palota Oroszlános udvarát.

A Tárnok utcában a csapat fényt derít a "bolt" kifejezés hadititkára, látván a híres, előreugró emeletű, boltozott iparos-kereskedőházakat.

Megszemlélik a még mindig romjaiban tátongó Sándor-palotát, amely több, mint fél évszázada híven őrzi a II. világháború pusztításának emlékeit.

Útközben, az ásatások részeken kiderül, milyen is a Várhegy szerkezete, miért olyan veszélyes hatalmas autóbusszokkal végiggurulni az utcáin.

A hódítók az Oroszlános udvar torkolatánál legyőzhetetlen ellenállásba ütköznek: az udvaron ugyanis a belügyi tisztek eskütételének főpróbája zajlik, belépni nem lehet. Kárpótolják magukat a Dunára néző Palota-terasszal, és megszemlélik Budapest panorámáját, valamint szemrevételezik a további, meghódítandó objektumokat.

Június 29, péntek, 11.45

A támadásokon itt-ott a hosszú harcok fáradtsága érződik, ám, amikor kiderül, hogy a Vár északi csücskében ágyúüteget lehet elfoglalni, majd italvételezés következik, a fáradtságot legyőzik. Csupán Aján Gerő kapitány vonul vissza az autóbusz lágy ölére, miután lába nem bírja tovább a kissé erőltetett tempót.

Június 29, péntek, 12.20

A közvitéztek egyre gyakrabban teszik fel a lényegi kérdést a Bástya- azaz Tóth Árpád sétányon észak felé menetelve: messze még az ágyuk? Amint azonban a távolban felsötétlenek a Hadtörténeti Múzeum előtti lövegek, a csapatok fegyverésége nem ismer határt. Meghódítják a Bástyasétány északi szakaszát, elhagyják az utolsó budai pasa, Ali Abdurrahman síremlékét, majd döntő rohammal beveszik a Bécsi kaput. Itt ismételtlen a kilátásban gyönyörködnek, annál is inkább, mert a fiatalabb évjáratú harcosok a látványt ismét pihenőállásnak tekintik. Ebből az állapotból csak a (be nem hűtött) kólák ígérete zökkenti ki őket.

Június 29, péntek, 12.45

Az utolsó roham következik: a Budavári Önkormányzat szép, képekkel és szobrokkal díszes belső udvara, majd önfeláldozó tolongás a kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzatnak is irodául szolgáló, kétszer két méteres helyiségben, ahol elszánt katonákhoz méltóan, kímélettel nem ismerve megisszák az összes létező kólát. A Kisebbségi Önkormányzat elnöke egyfolytában töltögeti a csapatnak a nedűt, majd utána napokig borogatja saját csuklóját, de azért még kiosztja a délutáni, Nagycirkuszi előadásra szóló belépőjegyeket.

Június 29, péntek, 13.05

A fáradt, ám győztes csapat vezetői visszavonulót fújnak. Megtörténik az utolsó eligazítás az Önkormányzat üvegtetője alatt. Kiadják az utasítást a Halászbástya alatt parkoló busz megközelítésére. Így tehát búcsú következik, és rendezett sorokban megkezdődik a Budai Vártól való rugalmas elszakadás.

(Az Aján Gerő szervezésében, a Siófoki Örmény Önkormányzat, valamint Siófok Város támogatásával Magyarországon nyaraló erdélyi gyermekcsoportot a Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat az idegenvezetéssel, a cirkuszjegyekkel és üdítőitalokkal támogatta, az EÖGYKE-füzetek riportere pedig - idegenvezetés közben - lejegyezte az eseményeket)

dcs

Előző számunkból kimaradt az a kedves hír,

hogy mi történt az angadzsáburral Kamaraerdőn?

A budapesti XI. kerületben ugyanis nemzetiségi napot tartottak, amelyen természetesen részt vett a kerületben működő összes kisebbségi önkormányzat, így az Örmény Kisebbségi Önkormányzat, tehát az örmény gyökerűek is.

Minderre pünkösdkor került sor, és a Népszabadság június 5-i számában dicséretesen be is számolt az eseményről. Az effélének illik örülni, hiszen a központi, nagy lapok vajmi keveset törődnek a kisebbségekkel (hacsak nincs valami zaftos botrány a házuk táján - bár, azt meg úgyszólván írják meg).

Hogy a magunk házatájára tereljük a szót: fellépett *Jengibarjan Dávid* harmonikaművész, akit a beszámoló tudósítója, Sz.K.L. virtuóznak nevez. Tudjuk, nem ok nélkül, hiszen Jengibarjan játékában már magunk is többször gyönyörködtünk.

Más nemzetiségek is gazdag műsorral léptek fel, de a hírek szerint a legnagyobb érdeklődés a meghirdetett főzőversenyt övezte.

Idézzük a Népszabadság említett beszámolójából; "Az egyik helyen hagyományos bogrács rotyogott, de készült túrós csusza és pörkölt is. A legnagyobb sikere az angadzsabur névre hallgató erdélyi örmény levesnek volt, aminek kinyomtatták a receptjét is."

Sietünk hozzátenni, hogy az angadzsabur mestere, *Szotyori Nagy Áron* képviselőnk első helyet és oklevelet kapott jutalmul.

Gratulálunk! Büszkék vagyunk Szotyori Nagy úr sikerére és mindannyiunk kedvencének, az angadzsaburnak utánozhatatlan ízére, amely annyi ember tetszését elnyerte. "Ismertségről", sajnos, még nem beszélhetünk, ugyanis az újságban a kinyomtatott receptet közölték ugyan, ám a hurut készítéséről szólva apró, de lényegi félreértés került a szövegbe:

"Fadézsában megalvasztjuk a tejet... stb," - olvassuk az idézett újságcikkben. Hát ez az...! Azt a tejet, bizony, savanyítjuk! Aludttejből még senki sem készített hurutot.

Szotyori Nagy Áron úr is bizonyára kellően savanyított és besűrűsödött tejhez adta hozzá a petrezselymet és zellerlevelet.

Ezért lehetett olyan finom főztje, az angadzsabur, hogy első helyen díjazták, amihez - nem győzzük hangsúlyozni - gratulálunk!

dcs

Kedves Olvasóink!

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület küldöttsége jelen volt, és részt vett a 2001. június 30-i, Világosító Szent Gergely ünnepen Szamosújváron.

Az eseményről később beszámolunk!

Híradó

A Fővárosi Örmény Klub szokásos klubestje 2001. július 19-én lesz a Magyarok Házában, Budapest, V kerület, Semmelweis u. 1-3. alatt, a Zeneteremben.

Szomorújelentések

Hosszabb szenvedés után, 2001. június 4-én (pünkösdhétfőn) elhunyt *Skripecz Erika*, aki a kezdetek óta Egyesületünk tagja volt. 78 éves korában érte a halál. Temetése július 9-én volt az Óbudai temetőben, aznap délután mondtak misét lelki üdvéért a budai Városmajori plébániatemplomban.

Cím: Skripecz Sándor, 1072 Budapest, Rákóczi út 30.

2001. június 10-én, 70 éves korában váratlanul elhunyt *Jakab Andor Simon* gépészmérnök. Az elhunyt a Budaörsi Örmény Kisebbségi Önkormányzat képviselője volt, elvesztése a családon és a rokonokon túl, nagy veszteséget jelent a testületnek is. Temetése a budaörsi régi temetőben történt június 29-én.

Táviratcím: Jakab Andorné, 2040 Budaörs, Csillag u. 2.
Emléküket kegyelettel megőrizzük!

Folytatjuk a gyűjtést a gyergyószentmiklósi és az erzsébetvárosi templom felújítására!
Kérünk mindenkit, támogassa ezt a fontos célt, műemléktemplomaink megőrzését.
Az adományokat az impresszumban közölt címen (az EÖGYKE székhelyén) és bankszámlán is el lehet juttatni.
A számlaszám: 10100792-72594972-00000007

Kedves olvasóink, nagy örömünkre folyamatosan érkeznek önöktől a kitöltött kérdőívek!
Kérjük továbbra is, hogy aki teheti, töltsse ki és küldje el címünkre, mert minél több válasszal számolhatunk, annál megbízhatóbb képet kapunk!
Továbbra is köszönettel

a szerkesztőség

Utánnomás az Armenia, 1892. májusi számából (eredeti helyesírással)

A kelengye

Kelengyejegyzék cím alatt egy eredeti örmény kézirat hű magyar fordítását közöljük, melyből látszik, hogy a gazdag örmények milyen fejedelmi kelengyékkel látták el leányaikat kiházásítás alkalmával:

"Dicsértessék a Jézus Krisztus! 1761. január 28. Isten nevében! Ez a boldog menyekző Erdélyországban, az örmények Erzsébetvárosában tartatott, a Szent-Háromság (templomának) ajtajában, XIII. Kelemen pápa, a jótékony Mária Terézia apostoli király, Battyányi József megyés püspök, gróf Kemény László gubernator, dr. Chengánosz (Longinus) apostoli misszionárius, kanonok, apostoli főjegyző, az örmény nemzet főesperese és a mondott város plébánosa, Diákoneán Donig ághá egyházi főgondnok és a kompánia főbírája, végre Zádigeán (Páskuj) Thorosz ághá városi bíró idejében.

- Eljött Simon Ászvádur ághá (úr) szeretett hitestársával, Margit úrnővel és a papok előtt megkérték Murád Auxencius úr és szeretett nejének, Bikhá Mánuság szeretett leányát Dsischáthunt, szeretett fiok Dávid számára törvényes házastársul. Házasságukat tegye az Úr Isten boldoggá, ámen. - Viszont én Auxencius és hitestársam adjuk szeretett leányunknak mindenekelőtt az Isten áldását, azután a szülei áldást; végre ennyi aranyot, ezüstöt és drágagyöngyöt:

Négy arany jegygyűrűt, értéke 60 aranypénz, egy nyaklánczot, értéke 30 arany, két pár fülönfüggőt, az első párnak értéke 6 és a másodiké 3 arany; hat sor drágagyöngyöt, értéke 30 arany; egy drágagyöngy nyakbavalót (gérdán); egy aranyozott ezüst-övet és egy más karmazsin selyem csattos övet, a kettőnek értéke 6 arany, továbbá négy szoknyát. Az első szoknya zöld szövetből készült, mely aranszállal ékített pozsonyi mellénnyel is el van látva, van a mellényen 16 pár ezüst kapocs; evvel a ruhadarabbal jár egy fehér recze kötény. A második hamú-színű szoknyának ugyanolyan színű mellénye van, melyen 10 pár ezüst kapocs van, evvel a ruhadarabbal is jár egy 'linczi' kötény. A harmadik szoknya kék troket, ugyanoly színű mellénnyel és 'sváb'-szövet köténnyel. A negyedik szoknya 'kálámájká'-ból, mellénnyel és köténnyel. Két mente, az első, mely zöld morból készült, rövid és aranszállal van ékítve; 8 pár aranyozott ezüst gombbal, béllése szörme, prémje nyest ... A másik mente, mit galamszín vékony posztóból készítettek, arany paszománttal van ékítve; van rajta 8 pár

aranyozott ezüst gomb, ki van bélelve mállal és ... szőrme torokkal prémezve. Két felső: az egyik szövetből, arany paszománnyal ékítve és szőrme torokkal prémezve. A második kék troketből készült, ékítve van arany paszománnyal, bélelve és ... prémezve.

- Két fejkötő, az egyik szövetből készült és széles aranycsipkével van díszítve; a másik karmazsin damasztból, mely szintén aranycsipkével van díszítve. - 22 ing, ezek közt van a vőlegény-ing (1) is. - Két abrasz; egyik színes, selyemmel van hímezve és csipkével ékítve; a másik, mely szintén csipkével van ékítve, fehér. - Két lepedő; az egyik linczi vászonból, széles fehér csipkével díszítve; a másik örmény vászonból (2) való. - 4 párnahéj; kettő fehér lincziből, csipkével díszítve és kettő lipcsei szövetből (czivilich). - 5 velencei kendő; egyik a jegy-kendő (így nevezetik a jegyváltáskor használt kendő), másik a vőlegényé, harmadik a nyakkendő. - 3 sing fekete fejrevaló fátyol; egy derékalj lipcsei czivilichből készült borítóval; két párna; egy tálcza; egy láda és a t. Isten kegyelme legyen folyton-folyvást rajtuk. Ámen.

Viszont én Ászvádur hitves társammal, Margittal ígérünk a mi szeretett menyasszonyunknak: Dsis-chátunnak 60 aranyat (3) és egy paplant. Különben bőven áraszsa el Isten őket kegyelmével. Ámen."

(1) Az örmény menyasszony maga küld a vőlegénynek inget; evvel megy a vőlegény a templomba esküdni.

(2) Akkor szőtt is az örmény asszony.

(3) Ezt az ajándékot ereszcsur-nak nevezi az örmény.

Előzőleg megígértük, hogy közlünk *Jakabffy Elemér* apróbb, érdekes és humoros írásaiból... Elsőnek következnek a *Gambeczvér*, amely az 1919-ben *Hagopian* álnéven közreadott *Régi krassóiak* kötetecskéből való.

A gambeczvér

Amikor a tizennyolcadik század végén a Temesi Bánságot visszacsatolták az anyaországhoz és az új Krassó vármegyében is a kincstár birtokai értékesítéséhez fogott, az ország minden részéről jöttek nemesek és nem nemesek, hogy az új vármegyében földtulajdont szerevezve, a nobile officiumokat is ellássák. Így kerültek ide a *Jakabffy*-család tagjai is az örmény világ metropolisából, Szamosújvárról.

A nyugtalan keleti vér csakhamar szerepet juttatott e család tagjainak a megye közéletében és közülök Simon után rövidesen *Kristóf* is az alispáni székbe került. A régi megyeházban, a mely a mai pénzügyi palota helyén volt és később a törvényszék épülete lett, lakott a vármegye első tisztviselője.

Lugosnak 1842. évi június 21-e rémes napja volt. Iszonyú tűz dühöngött. Az álmából felriadt alispán ott látta maga előtt a lángok martalékául a méltóságteljes kéttornyos görög keleti templomot is.

Azt beszélnek, e látvány úgy hatott reá, hogy néhány perc alatt minden haja kihullott, még bajuszát és szemöldökét is elvesztette. Mikor pedig azt kellett tapasztalnia, hogy a város legnagyobb részére elharapódzott a tűz, befogatta négy lovát, magához vette a vármegye pénzeit és elhajtattott. A város lakói érthetetlennek találták az alispán dolgát. Sokan úgy gondolták megőrült, mások gyávának bélyegezték.

Jakabffy Kristóf pedig erősen hajtatott és a négy ló Lippáig meg sem állt.

Ekkortájt **Lippa** volt a délvidék legnagyobb épületfa piaca. Ami épületfa Erdélyből a Maroson úsztatva lekerült, mind Lippán raktározottatott, innen került a többi városba.

Az alispán örömmel látta az óriási készletet és rövidesen az egészet lefoglalta. Most meg Lippán nem értették az alispán dolgát. Mikor aztán alá voltak írva a kontraktusok, közölte a

lippaiakkal, hogy Lugos leégett. A jó lippai fakereskedők azonban ezt a konjunktúrát most már kihasználni nem tudták.

Mikor pedig az alispán Lugosra tért vissza és elmondotta, hogy a város felépítéséhez olcsó áron biztosítva van az épületfa, itt is megértették, hogy az alispán sem nem örült, sem nem gyáva, csak vérbeli örmény.

Anna örök

néhány szó július 26-ról és egy Anna-bálról

A magyar irodalom egyik legtöbbet idézett, emlegetett versét *Juhász Gyula* írta 1926-ban. Így kezdődik:

Az évek jöttek, mentek, elmaradtál

Emlékeimből lassan, elfakult

Arcképed a szívemben...

A címe: Anna örök.

"Ezen égbemeredő magas bérezek alkotják az e tavat körülölelő nagyszerű zöld töltést, mely féltékenyen fedi azt a vihar és a kíváncsi pillanatok elől. E tó ily fekvése igazolni látszik azon hagyományt, miszerint őseink e rejtett tó titokteljes partjain üték fel Hadurnak tiltott oltárait, s hogy az üldözött ősvallás e menhelyen sokáig tartá magát, midőn e téreken a keresztyénség ülte fényes diadalát. /../ De végre is ezen ősz ázsiai vallás engedni volt kénytelen a nyugati polgárosodás igényeinek, /../ azért áll itt is ez őseink által kegyelt tó partjain (az északkeleti tisztáson) egy Sz.-Annának szentelt imola, hol nem régen is még igen zajos és népes búcsuk tartattak."

Ezt pedig *Orbán Balázs* írja a *Székelyföld leírása* harmadik kötetében, az 1869-ben megjelent Háromszék című kötetben a Szent Anna tóról, majd lábjegyzetben hozzáteszi a "zajos, népes búcsuk"-hoz:

"Minden évben kettő, egyik sz. Anna napján, másik Kisasszony napján. Ily búcsuk alkalmával a székely határőrezredek hangászok és tisztikara is ki szokott volt menni, s a szentmenetek (processio) bevégezte után zene, táncz és nagy multság volt. Kik ilyen búcsukat láttak, azt mondják, hogy az ilyenkor megnépesedett magány tekintete, a nép ezreitől körülözönlött tó környezete igen festői volt, főként estve, midőn ezer meg ezer tűz gyulladt fel, akkor valódi varázstünemény s elragadóan nagyszerű látvány tárult fel a szemlélő előtt."

Mindehhez két dolgot tesz hozzá *Orbán Balázs*: a különlegesen szép helyeken állítottak a régiek is oltárt és tartottak ünnepséget a maguk (ilyen vagy olyan) vallása, szokásvilága szerint, a keresztyénség pedig ezekre a helyekre települt, hogy kiváltsa a korábbi, másik vallás szent helyét. Ezért építettek Szent Annának ajánlott kápolnát a Szent Anna tó partján (amelyet *Orbán Balázs* még "imolának" nevez).

Másik megjegyzése: természetesen tudjuk, hogy egy kialudt vulkán krátertava a Szent Anna tó.

Nincs helyünk felidézni a két-három változatban is élő legendákat, amelyek a Szent Anna tó keletkezését magyarázzák. Csak utalhatunk rá, hogy például *Jókai Mór* is szép mesét írt a tóparti kápolna elvesztegetett harangjáról, amelyet a tóban élő vizikirály elrabolt, és leányairól, akik a tó mélyén laktak, s arról, miként szerezte vissza a harangot egy székely legény - s lett egyúttal felesége a vizikirály legkisebbik leánya...

Szent Anna, Mária édesanyja a magyar kultúrkörben mindig a Mária utáni második leginkább tiszteltebb és legtöbbet emlegetett szent volt. *Bálint Sándor*, a nagyszerű néprajz- és

kultúrtörténész a magyar katolicizmus ünnepeit, népszokásait tárgyaló, *Ünnepi Kalendárium* című könyvében szinte megszámlálhatatlanul sok, Szent Annának ajánlott templomot, kápolnát sorol fel. Mint írja: "Egészen a XX. századig igen ritka az olyan templom, amelyben Szent Annának legalább képével, szobrával ne találkozánk." Keddasszony - ahogyan régebb emlegették például Szeged vidékén, lévén a kedd Annának szentelt nap - egyúttal igen gyakori volt a névadásban is: se szeri, se száma a híres és kevésbé híres Annáknak a magyar történelem és kultúrtörténet során.

Szent Anna napja, július 26. egyúttal - mint írja Bálint Sándor - Csíkban például az egyik legfontosabb asszonyi munka figyelmeztető napja is volt; ilyenkor láttak hozzá a kender nyűvéséhez.

Az Anna számtalan becéző formában is élt és él a magyar nyelvben. Az elmúlt háromszáz év során mindig népnépével, szerenáddal, táncmulatsággal ülték meg az Anna-napot. A zenetörténetből tudjuk, hogy *Mozart* híres operáját, a *Szöktetés a szerájból* címűt, amelyet 1782-ben írt, "minden Annáknak" ajánlotta.

De lehet-e egy szent révén bálról, mulatságról beszélni? Hogyisne, sőt, kell! S nemcsak azért, mert a katolikus vallás egyáltalán nem a szomorú begombolkozás vallása...

Magyarországon is számos céhnek, egyletnek volt a védőszentje Szent Anna. Védőszentjük ünnepén céhünnepet rendeztek, némelyik ilyen multság később kiterelvényesedett s a környék kedvelt, sokak által látogatott rendezvénye lett. Egy hasonló bál pedig... - gondolhatjuk, a balatonfüredi Anna-bálról van szó - országos eseményé vált.

De hogyan kezdődött?

Hát úgy, hogy bizonyos Szentgyörgyvölgyi Horváth úrnak volt egy leánya, aki a keresztségben az Anna Krisztina nevet kapta. 1825-ben az ifjú hölgy számára a balatonfüredi Horváth-házban pedig bált rendezett a gondos apa. S azóta létezik ez a fogalom: füredi Anna-bál.

Igen ám, de azon az első Anna-bálon Balatonfüreden történt még valami... Az osztrák császári huszárság fiatal, 26 éves tisztje, aki később a Hannover-huszárok ezredese lett, meghívottként betoppant a bálba, megismerkedett *Szentgyörgyvölgyi Horváth Anna Krisztinával* és egymásba szerettek. A szerelemből házasság lett, amely azonban a hölgy viszonylag korai halálával ért véget, így 1849-ben, az akkor már altábornagyi rangot viselő tiszt, amikor a bíróság megkérdezte, mi a családi állapota, a jegyzőkönyvbe már ezt diktálta: özvegy. A jegyzőkönyvet egyébként az aradi várbörtönben vették fel.

Az első Anna-bálnak nevet adó Anna Krisztina férje ugyanis *Kiss Ernő* volt, az aradi vértanú. Feleségének nevét lexikonjaink méltatlanul elhallgatják, ugyanis érdemben és részletesen csupán Kiss Ernő szabadságharc alatti pályafutását tárgyalják. Emlékezzünk hát az Anna-bálak napján az első füredi Anna-bál névadójára, Kiss Ernő altábornagy korán elhunyt feleségére is.

- Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is lehet fizetni.
- Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Hilton fiók: 10100723-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Székhelye:1015. Budapest Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest Pf., 70.

Telefon: 201-1011, fax/tel: 201-2401.

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása havonta megjelenő kiadványa

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Szerkesztő: Dávid Csaba

Munkatársak: dr. Borszéki Béla, Fancsali János

Szerkesztőség: 1251, Budapest Pf. 70. Tel: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401